

ASUR İMPARATORLUK DÖNEMİ KAYNAKLARINDA GEÇEN MÜZİSYEN KADINLAR HAKKINDA KISA BİR NOT

H. Hande DUYMUŞ FLORIOTI*

Özet

Asur İmparatorluk dönemi kaynaklarından, Asur'da, kutlamaların büyük ölçüde müzik eşliğinde yapıldığı ve müziğin erkek ve kadın müzisyenler tarafından üretildiği anlaşılmaktadır. Yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgular, söz konusu dönemde kadın müzisyenlerin, saray ve tapınaklarda çeşitli müzikal aktiviteleri gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

Yazılı kaynaklarda Sumerce MÍ.NÁR, Akadca nārtu/ nuārtu terimi ile ifade edilen kadın müzisyenler, Asur kral yıllıkları başta olmak üzere, çeşitli listeler, ritüel direktifler ve yönetimle ilgili metinlerde geçmektedirler. Bununla birlikte yazılı ve arkeolojik kaynaklarda, yerli olanlardan ziyade yabancı kadın müzisyenlerden bahsedilmesi ve sarayda sayılarının çok fazla olması dikkat çeken durumlardır. Dolayısıyla saray personeli arasında kabul edilen müzisyen kadınlar, muhtemelen sarayda yaşamış ve maddi olarak saray tarafından desteklenmiş olmalıdırlar. Bununla birlikte tapınaklarla da ilişkili oldukları, çeşitli ritüellerde rahiplerle beraber rol oynadıkları anlaşılmaktadır.

Müzisyen kadınlar hakkında bilgi veren arkeolojik kaynaklar ise, Asur kraliyet saraylarında bulunan taş rölyefler ile dekoratif fildişi objelerdir.

Anahtar kelimeler: *Asur İmparatorluğu, Müzisyen kadınlar, MÍ.NÁR, Nārtu, Kral yıllıkları.*

A Brief Note On The Female Musicians in the Assyrian Imperial Sources

Abstract

It is understood that male and female musicians played the music at the celebrations in Assyria according to the Assyrian Imperial sources. Both written records

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü, Denizli.

and archaeological evidence in Assyria show that women performed the musical activities in the temples and in the palaces.

The term of Summerian MĪ.NĀR, Akkadian nārtu/ nuārtu was used to denote a female musician. They were mentioned especially in the royal annals, lists, ritual instructions and administrative documents. It is interesting that foreign female musicians dominate both written records and archaeological evidences. In addition, numerous female musicians were included in the palaces. We understood that they were accepted as a palace staff and supported economically by the palaces. But also, they had relationship with the temples and performed the some rituals together with the priests.

Archaeological examples of female musicians have been found on stone reliefs in Assyrian royal palaces and on decorative ivory objects.

Keywords: *Assyrian Empire, Female musicians, MĪ.NĀR, Nārtu, Royal annals.*

Giriş¹

Prehistorik dönemlerden itibaren müzik ve dans, insanların kendilerini ifade ettikleri, kültürel, sosyal ve dinî bir davranış biçimi olarak gelişme göstermiştir. Eski Yakındoğu toplumlarına ait arkeolojik buluntularda en erken dönemlerden itibaren dans eden insan figürlerine rastlanması, bu durumun doğal bir göstergesidir². Gerçekten, Eski Yakındoğu toplumlarında çeşitli kutlamaların müzik eşliğinde yapıldığı anlaşılmaktadır³.

Eski Yakındoğu toplumları arasında önem arz eden Eski Mezopotamya toplumlarına ait birçok metin, müziğin Mezopotamya insanının yaşamındaki önemine işaret eden bilgiler içermektedir. Örneğin, Sumerliler’de, dinî ritüel ve cenaze törenlerinin (Ur örneğinde olduğu gibi) müzik eşliğinde yapıldığı anlaşılmaktadır⁴. Ur kral mezarlarında bulunan Kraliçe Puabi’ye ait mezarlarda ele geçen malzeme arasında, müzik aletleri ve diğer eşyalar ile birlikte 4 tane erkek; müzik aletlerinin sahibi olduğu tahmin edilen 10 tane de kadın cesedi

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK-BİDEB-2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı tarafından desteklenmiş olup, Oxford Üniversitesi’nde yapmış olduğum çalışmaların bir ürünüdür. Bana bu imkânı veren TÜBİTAK’a sonsuz teşekkürler.

² Prehistorik dönemlerde Eski Yakındoğu’da dans ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Yosef Garfinkel, “The Earliest Dancing Scenes in the Near East”, *Near Eastern Archaeology*, Vol.66, No.3, Dance in the Ancient World, (Sep., 2003), s. 84.

³ A.P. Kozloff, “Three Ancient Near Eastern Celebrations and a Guest of Honor”, *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, Vol.61, No.1 (Jan.1974), s. 18.

⁴ Marcelle Dushesne-Guillemin, “Music in Ancient Mesopotamian and Egypt”, *World Archaeology*, Vol.12, No.3, Archaeology and Musical Instruments (Feb.,1981), s.295.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa
Bir Not

bulunmuştur⁵. Dolayısıyla daha ilk dönemlerden itibaren müziğin hem erkek hem de kadın müzisyenler tarafından icra edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, Sumerliler’de, tapınak personeli olarak kabul edilen müzisyenlerin arasında bir hiyerarşinin olduğu anlaşılmaktadır⁶.

Eski Anadolu tarihi için büyük önem arz eden Kültepe metinlerinde de müzisyenlerden bahsedilmekte ve bunlar, tapınak personeli olarak kabul edilmektedir. Altı adet Kültepe metninde geçen “müzisyen” anlamındaki *nāru* /*nuāru* hemen hemen bütün devirlerde görülmektedir. Bunlar, tapınak memuru olarak mabetlerde ilahiler okuyan; müzik aletleri çalıp şarkı söyleyerek bayram ve şölen gibi etkinliklerde halkı eğlendiren sanatçılar olmalıdır⁷.

Asur imparatorluk dönemi yazılı kaynaklarında “erkek müzisyen” için Sumerce LÚ.NĀR⁸ (Akadca *nāru*); “kadın müzisyen” için ise Sumerce MÍ.NĀR⁹ (Akadca *nārtu/nuārtu*) terimleri kullanılmıştır¹⁰. Daha önceki dönemlerde tapınak personeli olarak kabul edilen müzisyenler, Asur imparatorluk dönemi kaynaklarında ise tapınaktan ziyade saray personeli olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹. Ancak bu dönemde de müzisyenlerin ve şarkıcıların aralarında bir hiyerarşinin olduğu, en azından başlarında bir şeflerinin olduğu yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Gerçekten, Sumerce LÚ.NĀR.GAL¹² (Akadca *nargallu*) “erkek müzisyenlerin şefi”; MÍ.NĀR.GAL¹³ (Akadca

⁵ A.R.Gansell, “Woman in Ancient Mesopotamia”, *A Companion to Woman in the Ancient World*, First Edition, (Eds.) S.L.James-S.Dillon, Blackwell 2012, s.13.

⁶ Dushesne-Guillemin, *agm.*, s.295.

⁷ H.Erol, *Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 152-153.

⁸ J.Cheng, *Assyrian Music as Represented and Representations of Assyrian Music*, PhD Dissertation, History of Art and Architecture Department, Harvard University, Cambridge-Massachusetts 2001, s.45.

⁹ S.L. Macgregor, *Beyond Hearth and Home, Women in the Public Sphere in the Neo-Assyrian Society*, State Archives of Assyria Studies, Vol.XXI, Helsinki 2012, s.29.

¹⁰ Söz konusu terimlerin geçtiği metinler için bkz. SAA 06, no.183; SAA 14, no. 032; SAA 14, no.169; SAA 14, no.262; SAA 16, no.095.

¹¹ S.Svård, *Power and Women in the Neo-Assyrian Palace*, Helsinki University Print, Helsinki 2012, s.179.

¹² SAA 16, no.123.

¹³ S.Teppo, *Women and Their Agency in The Neo-Assyrian Empire*, Unpublished MA Thesis, University of Helsinki, Helsinki 2005, s.65.

nargallutu/nargallatu) terimi “*kadın müzisyenlerin şefi*”¹⁴; *rab zammāri* ise “*şarkıcıların şefi*” olarak tercüme edilmektedir¹⁵.

Söz konusu döneme ait yazılı kaynaklarda şarkıcılar, genellikle satış veya borç alıp-verme mukavelelerinde şahit olarak kaydedilmişlerdir. Şahitlerin meslekleri ile birlikte yazılmış olmaları dikkat çekici bir durum olup, şarkıcılığın da geçerli meslekler arasında olduğunu düşündürmektedir. Örneğin şarkıcı Şarru ile yerli olduğu belirtilmiş olan şarkıcı Muqallil-kabti, iki ayrı gümüş ödünç verme mukavelesinde şahit olarak kaydedilmişlerdir¹⁶.

Kadın müzisyenler ise, Asur kral yıllıkları başta olmak üzere, saray veya tapınağa ait listeler, ritüel direktifler ve yönetimle ilgili çeşitli metinlerde zikredilmektedirler¹⁷. Kadınların çeşitli müzik aletlerini çalmayı bildikleri ve şarkı söyledikleri söz konusu kaynaklardan net olarak tespit edilmektedir. Dolayısıyla müziğin, hem erkek hem de kadın müzisyenler tarafından üretildiği anlaşılmaktadır¹⁸.

Müzisyenlerin performansları konusunda net bilgiler vermek çok mümkün görünmemekle birlikte, hem tapınakta hem de sarayda çeşitli müzikal aktiviteleri gerçekleştirdikleri tespit edilmektedir¹⁹.

Hemen belirtmeliyiz ki, Asur metinleri ve tasvirlerinde müzik öncelikli bir konu olarak görülmez. Daha çok belirli bir olayı süslemek veya olaya renk katmak amacıyla ikinci planda kalmış bir unsur olarak karşımıza çıkar. Örneğin Asur kralı Asurbanipal (M.Ö.668-631?) analarında, “*şarkıcılar ve müzik eşliğinde Ninova’ya girdim*” demektedir²⁰. Yine aynı kral dönemine ait başka bir ritüel metninde, çok açık olmamakla birlikte²¹, “*nargallatu*”nun sarayın bahçesinde krala eşlik ettiği ve ihtiyaç duyulan her şeyi tamamladıktan sonra, üç kez “*Şerua başladı, işe koyuldu*” diyerek ritüele başladığı ifade edilmektedir²².

¹⁴ I.J.Gelb, *Glossary of Old Akkadian*, The University of Chicago Press, Chicago 1957, s.193; CDA, s.241-242; CAD 11/ I, s.363-364, 376b.

¹⁵ “*zamārum: şarkı söylemek, şuzmurum: şarkı söyletmek*” manalarına gelmektedir. Bkz. Gelb, *age.*, s.308. Örnek metinler için bkz. SAA 06, no.312; SAA 14, no. 065; SAA 14, no.066; SAA 14, no. 112.

¹⁶ Metinler için sırasıyla bkz. SAA 06, no.183; SAA 14, no.169.

¹⁷ Macgregor, *age.*, s.29.

¹⁸ Cheng, *age.*, s. 9.

¹⁹ Macgregor, *age.*, s. 29.

²⁰ Cheng, *age.*, s.2.

²¹ Kelimenin bulunduğu kısım kırık olduğundan önce kraliçe (MÍ.É.GAL) olarak okunmuş, sonra MÍ.NÁR.GAL şeklinde düzeltilmiştir. Bkz. Teppo, *age.*, s.65.

²² Svärd, *age.*, s.178; Teppo, *age.*, s.64.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not

Yazılı ve arkeolojik kaynaklarda, yerlilere nazaran yabancı müzisyen kadınların baskın olması dikkat çeken başka bir durumdur. Asurlular, yabancı kadınların egzotik görünümlerinden, çaldıkları müzik aletlerinden veya seslerinden etkilenmiş olmalıdırlar. Metinler bu kadınların kökenlerini daima vurgulamakta ve görsel tasvirlerinde de bu kadınları yerli kadınlardan oldukça farklı olarak sergilemektedirler. Bu döneme ait sadece iki görsel betimlemede yerli müzisyen kadınlar tasvir edilmiştir²³.

1. Yazılı Kaynaklarda Müzisyen Kadınlar

Kadın müzisyenler, temel olarak, düşman saraylardan alınan ganimetlerin bir parçası olarak ganimet listelerinde veya içecek ve yiyecek dağıtımının söz konusu edildiği paylaşım listelerinde geçmektedirler²⁴.

1.1. Kraliyet Ganimeti Olarak

Yazılı kaynaklarda genellikle Asurlu olanlardan ziyade yabancı müzisyen kadınlardan bahsedilmiş olması dikkat çekici bir durumdur. Asur krallarının kraliyet yazıtlarında, yabancı yöneticilerden haraç ya da ganimet olarak alınan müzisyen kadınlardan övgüyle bahsedilmektedir. II.Aurnasirpal (883-859), Patinulu Lubarna tarafından yönetilen Kunulua şehrinden on tane kadın müzisyen aldığını yazmaktadır. Lubarna, kendi hayatını kurtarmak için verdiği pek çok değerli eşya yanında on tane de kadın müzisyen vermiştir. Kadın müzisyenler ayrıca Rassam Obeliski üzerinde, Aurnasirpal tarafından alınan ganimet arasında listelenmiştir²⁵.

Asur kralı III.Tiglat-Pileser (744-727) de yaptığı başarılı seferler sonrasında yabancı ülkelere haraç veya ganimet olarak kadın ve erkek müzisyenler aldığını yazmaktadır²⁶. Örneğin Tir bölgesine yaptığı sefer sonrası haraç olarak alınan değerli birçok emtia arasında kadın ve erkek müzisyenler de sayılmıştır²⁷.

Asur kralı Sanherip (M.Ö.704-681)'e ait kraliyet yazıtlarında ise, iki yerde kadın müzisyenlerden bahsetmektedir. İlki, Babil kralı Merodah-Baladan'ın yenilgisi vesilesiyledir. Buna göre Sanherip, Merodah-Baladan'ın sarayından pek çok değerli eşya, söz konusu kralın hizmetindeki saray kadınları, saray mensupları, esnaflar ile erkek ve kadın müzisyenler aldığını

²³ Macgregor, *age.*, s.29. Görseller, çalışmamızın sonundaki ekler bölümünde sunulmuştur.

²⁴ Teppo, *age.*, s.66.

²⁵ Macgregor, *age.*, s.30.

²⁶ Teppo, *age.*, s.66.

²⁷ RINAP I: Tiglat-Pileser III, no.49.

belirtmektedir. İkinci metin, Sanherip'in Yuda kralı Hezekiah'ı yenmesi ve birçok ganimetle söz konusu kralı ele geçirmesi ile ilgilidir. Buna göre Yuda kralından altın, gümüş, ve çeşitli emtiadan oluşan hazineleri, kızları, saray kadınları ile erkek ve kadın müzisyenleri ele geçirerek Ninova'ya getirmiştir²⁸.

SAA 17, no.122'de müzisyenlerin saray dışındaki faaliyetleri ele alınmıştır. Sanherip tarafından akrabası olan Abu-eriba ve karısı için çok değerli hediyeler gönderilir ki, bunlar arasında iki müzisyen kadın da bulunmaktadır²⁹.

Asur kralı Asurbanipal (668-631?) ise anallarında (Prizma A ve C'de) haraç olarak müzisyenler aldığını yazmaktadır. Prizma G'de bahsedilen müzisyenler ise ganimet olamayacak kadar çok sayıdadır³⁰.

Tüm bu bilgiler, Asur kralları nazarında müzisyenlerin değerli bir emtia olarak algılandığını göstermektedir. Bu kadınlar, ayrıca diğer listelerde de önemli bir statüye sahip olacak şekilde sıralanmışlardır. Yine, kadın ve erkek müzisyen olarak cinsiyetlerinin özellikle belirtilmeleri de dikkat çekici başka bir husustur³¹.

Asur kralı II.Sargon (M.Ö.721-705) ise, Korsabad'daki sarayından ele geçen yazıtında kendisine bağlı tüm prenslerin, yöneticilerin, hâkimlerin, asillerin, görevlilerin ve Asur'un yaşlılarının olduğu bir ortamda, söz konusu şahıslardan gelen hediye ve haraçları, sarayında verdiği bir müzik ziyafeti eşliğinde kabul ettiğini yazmaktadır³²:

“Hâkimiyetimi kabul etmiş olan, dünyanın dört bir yanından prensleri, ülkedeki yöneticiler, katipler, memurlar ve diğer ileri gelenlerle birlikte huzuruma kabul ettim. Onların değerli hediyelerini haraç olarak aldım ve onlara müzik eşliğinde büyük bir ziyafet verdim” demektedir³³. Bu pasaj, hediye ve haraç takdiminin adeta bir kutlama şeklinde gerçekleştirilmiş olduğunu düşündürmekle birlikte, Asur'daki huzur ve barışı ifade etmesi bakımından da önemlidir.

²⁸ Macgregor, *age.*, s.30; J.C.Franklin, ““A Feast of Music”: The Greco-Lybian Musical Movement on the Assyrian Periphery”, *Anatolian Interfaces: Hittites, Greeks and Their Neighbors*, (Eds.) J.B.Collins, M. Bachvarova, I. Rutherford, Oxford, Oxbow 2007, s.195. Metin örnekleri için bkz. RINAP III/ Part 1, Sennacherib 1: 32; 4, 58; 15, i 8; 15: iv 10; 16: i 45; 16: iv 34; 17: i 37; 17: iii 77; 19: i 12; 22: i 32; 22: i 33; 22: iii 46-iii 47; 23: i 29-iii 40.

²⁹ Svärd, *age.*, s.179; Teppo, *age.*, s.66.

³⁰ Teppo, *age.*, s.66.

³¹ Macgregor, *age.*, s.30.

³² H. Gopnik, “Death and Taxes in the Neo-Assyrian Reliefs”, *Death and Taxes in the Ancient Near East*, Edited by Sara E. Orel, The Edwin Mellen Press, New York 1992, s. 65.

³³ Franklin, *agm.*, s.196.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not

Yukarıdaki kayda ek olarak, müzisyen kadınların performanslarına dair SAA 16, no.95'ten bilgi ediniyoruz. Bu metinde Qisaia ve kızlarının (^mqi-sa-a-a LÚ.NÁR TA^v DUMU.MÍ-MEŠ-šú) yönetici ve hadımları eğlendirmek için şarkılar/ilahiler (*izammurū*) söyledikleri yazılıdır³⁴.

1.2. Personel ve Paylaşım Listelerinde

Asur imparatorluk döneminde kadın müzisyenler hakkında bilgi edindiğimiz diğer önemli kaynak, personel sayımının yapıldığı, bira, ekmek, şarap gibi yiyecek-içecek paylaşımının belirlendiği çeşitli listelerdir.

Yeni Asur devlet arşivleri arasında bulunan bir grup metin, Nimrud Şarap Listeleri olarak adlandırılmıştır. Bu metinlerde kraliyet evinde yaşayan insanlara ve gruplara, kraliçeden başlamak suretiyle şarap dağıtımı/taksimatı yapılmıştır. Metinler, IV.Salmanassar'ın Kalhu'daki sarayının üç ayrı odasından ele geçmiştir³⁵. Bu listelerde kadın müzisyenler, daha önce de belirttiğimiz üzere, bazen adları ile, bazen unvanları ile, bazen de etnik kökenleri ile belirtilmişlerdir³⁶. Buna göre, 26 farklı yabancı grup olduğu ve bunlardan ikisinin kadın müzisyenleri ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu listeler, büyük ölçüde M.Ö.VIII. yüzyılı kapsamaktadır³⁷.

Listelerde çoğu yabancı (Kasit, Kalde, (Yeni) Hitit, Arami, Tabal, Arpad ve Komegeneli) olan kadın ve erkek toplamda 240 kadar müzisyenden bahsedilmektedir³⁸. Bahsi geçen iki grup kadın müzisyenin bir grubu Hatti, diğeri ise Arpad kökenlidir³⁹. Listelerdeki dağıtım hesaplandığı zaman 120 kadar kadın müzisyenin kraliyet evinde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu listeler, Yeni Asur sarayındaki mensupları ve grupları, hiyerarşik olarak da anlamamıza yardım eder. Buna göre müzisyenlerin sarayda üst sınıfa yakın bir pay almış olmaları dikkat çekicidir⁴⁰.

Asur kralı Sargon (M.Ö.721-705)'un sarayından ele geçen bir ekmek dağıtım listesinde de 200 kadar müzisyen zikredilmektedir. Asurhaddon (M.Ö.680-669) döneminden kalma bir listede de 61 yabancı müzisyenin bazı özel durum ve kutlamalar için bölgeye yerleştirilmiş olduğu yazılmıştır⁴¹.

³⁴ Svärd, *age.*, s.179.

³⁵ Macgregor, *age.*, s.31.

³⁶ Svärd, *age.*, s.179.

³⁷ Macgregor, *age.*, s.31-32.

³⁸ Franklin, *agm.*, s.195.

³⁹ K[UR] h[a!-ta-a].a ve KUR. [Ar]-<pa-da>-aju. Bkz. Teppo, *age.*, s.66.

⁴⁰ Macgregor, *age.*, s.31-32.

⁴¹ Franklin, *agm.*, s.195.

Asurhaddon analarında⁴², Kundi ve Sissu kralı Sanduarri ile Sidon kralı Abdi-Milkūti'nin kendisine karşı kurmuş oldukları ittifak üzerine bölgeye bir sefer yaptığını, her iki kralın başını kestiğini; lir ve şarkıcılar eşliğinde Ninova'da gösteri yaptığını ifade etmektedir⁴³. Aynı kral dönemine ait başka bir metinde ise, gerçekleştirilen bir ritüel esnasında görevli rahiplerle beraber şarkıcılar da kaydedilmiştir⁴⁴.

SAA 07, no.140 ve 142'ye göre müzisyenler şarap, ekmek ve bira almışlardır. Bu metnin tarihi kesin olmasa da M.Ö. 721-612 arası olmalıdır. Yani Asur kralı Asarhaddon dönemine tekabül etmektedir⁴⁵. SAA 11, no.152'de personel listesinde de nuartu kelimesi geçmektedir. Ayrıca Kalhu'dan ele geçen bir metinde de dört kadın müzisyenden bahsedilmektedir. SAA 07, no.24 ve SAA 07, no.26'da da müzisyenlerden bahsedilmektedir⁴⁶.

SAA 07, no.24'te kadınlar etnik kökenlerine göre tasnif edilmiştir. Burada kadın müzisyenler, beş farklı etnik grup olarak ayrılmışlardır. Söz konusu metinden 61 tane kadın müzisyen olduğu anlaşılmaktadır⁴⁷. Bunlardan sekiz tanesi “*şef kadın müzisyen*” yani “*nargallutu*”, 53 tanesi ise normal statüde müzisyen kadındır⁴⁸.

SAA 07, no.26'da da kadın müzisyenler, muhtemelen bira dağıtımı ile ilgili olarak yapılan listede yer almışlardır. Bu metinlere göre, kadın müzisyenler sarayda kraliçeden sonra en yüksek pozisyonda görülen “*sekretu*” kadınları ile benzer bir statüde yer almışlardır. Nimrud şarap listeleri ve kral yıllıkları bu durumu teyit eder bilgiler içermektedir. Yine de kadın müzisyenler “*sekretu*”ya dâhil gruplar içerisinde görünmezler. Pozisyonları benzer görünse de, “*sekretu*” lar gibi, bağımsız şahsiyetler olarak ortaya çıkmazlar. “*Sekretu*” kadınlarının tapınakla ilgisi yoktur. Müzisyenler ise tapınakla da ilişkilidir. Açık olan şudur ki, müzisyen kadınlar sarayda yaşamış ve saray tarafından maddi

⁴² Müzisyenlerin geçtiği metin yerleri için bkz. RINAP IV: Esarhaddon 1: iii 37; 2: i 55; 3: ii 8; 9: i 12; 45: iii 8; 53: r 1; 54: o 12; 105: vi 24; 110: i 4.

⁴³ RINAP IV: Esarhaddon 1: iii 37.

⁴⁴ RINAP IV: Esarhaddon 53: r 1; 110: i 4.

⁴⁵ Teppo, *age.*, s.66.

⁴⁶ Svärd, *age.*, s.179; Teppo, *age.*, s.66.

⁴⁷ Svärd, *age.*, s.180.

⁴⁸ Teppo, *age.*, s.65.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not

olarak desteklenmişlerdir⁴⁹. S.Parpola ise müzisyenleri “*sekretu*” kadınları arasında saymaktadır⁵⁰.

Müzisyen kadınlarla ilgili dikkat çeken bir başka husus ise, sarayda sayılarının çok fazla olmasıdır. Personel listelerinde sayım yapıldığında bir keresinde 89 müzisyenden bahsedilmiştir. Hem müzisyenler hem diğer saray personeli aktif görevliler olarak gözükmürler. Ancak görevleri, belki de diğer personel kadar önemli görülmediğinden veya gerek duyulmadığından çok detaylı olarak açıklanmamıştır⁵¹.

Asur tapınaklarında kadın müzisyenlerin düzenli olarak performans sergilediklerine dair pek çok referans mevcuttur. Müzisyenler hem şarkı söyleyip hem de çeşitli müzik aletleri çalmışlardır (SAA 03, no.4). Ayrıca tapınak personel listelerinde de kadın kâhyalardan hemen sonra müzisyenler listelenmiştir (SAA 11, no.152). Ayrıca onların, çeşitli kült faaliyetleri için müzik yaptıkları da anlaşılmaktadır. SAA 03, no.8’de “*kulmašitu*”⁵² şarkılar söylemiştir. KAR 154’te Asur’daki Adad tapınağında gerçekleştirilen bir ritüelden bahsedilir. Buna göre, ritüelde “*qadištu*”⁵³ şarkı söylemiştir⁵⁴. Buradan söz konusu din kadınlarının da ritüellerde şarkı söyledikleri veya daha doğru bir ifade ile ilahi okudukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Müzisyenlerin alım-satım, takas, ticaret ve miras yoluyla çeşitli malvarlığına sahip olduklarına bakılırsa, bazılarının iyi şartlarda yaşamış olduğunu düşünebiliriz. Örneğin, Nimrut’tan ele geçen bir tablette müzisyenler tarafından satılan bir arsa konu edinilmiştir⁵⁵.

Müzisyenler hür insanlar sınıfında değerlendirilebilir. Ancak bu durum, belirsizliğini korumaktadır. Bununla beraber, en azından kölelerden daha üst bir pozisyonda olduklarına şüphe yoktur. Asur kralı Asurbanipal döneminde, Til-Barsip’li baş müzisyen Bel-aplu-iddina, beş tane hizmetçi satmasıyla kayıtlara geçmiştir. Bu da, onların en azından hizmetçi sınıfından daha yüksek bir

⁴⁹ Svärd, *age.*, s.180-181.

⁵⁰ S.Parpola, “The Neo-Assyrian Royal Harem”, *Leggo!Studies Presented to Frederick Mario Fales on the Occasion of His 65th Birthday*, (Eds.) G.B.Lanfranchi-D.M.Bonacossi-C.Pappi-S.Ponchia, Leipziger Altorientalistische Studien, Band 2, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 618.

⁵¹ Teppo, *age.*, s.65.

⁵² Bir rahibe sınıfı. Bkz. Y. Kılıç-H.H. Duymuş, “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 13, S.1, Ankara 2009, s.173.

⁵³ Detay için bkz. Kılıç-Duymuş, *agm.*, s.171 vd.

⁵⁴ Macgregor, *age.*, s.32.

⁵⁵ Cheng, *age.*, s.52-53.

pozisyonda olduklarını gösteren güzel bir örnektir. Aynı zamanda müzisyenlerin kralın malı olarak telakki edilmiş olduklarını düşünebiliriz. Özellikle yabancı müzisyenlerin, ganimet veya haraç olarak Asur kralına sunulan mallar arasında sayılması, bu görüşü kuvvetlendirmektedir⁵⁶.

2. Arkeolojik Kaynaklarda Müzisyen Kadınlar: Görsel Kanıtlar

Kadın müzisyenlere dair görsel kanıtlar, Asur kraliyet saraylarındaki taş rölyefler üzerinde ve fildişi dekoratif objeler üzerinde görülmektedir. Buna göre kadın müzisyenler genellikle gruplar halinde ayrı olarak veya diğer kadınlarla birlikte betimlenmişlerdir. Arkeolojik kaynaklardan müzisyen kadınların zafer kutlamaları, ziyafetler ve çeşitli dinî törenlerde performans sergiledikleri anlaşılmaktadır⁵⁷.

Betimlemeler üzerinde görülen müzisyenler genellikle bir müzik aleti ile birlikte tasvir edilmişlerdir. Dolayısıyla, grupta yer alan ancak herhangi bir müzik aleti taşımayan müzisyenin şarkı söylediğini düşünmek akla yatkın gelmektedir⁵⁸.

Müzisyen kadınların kullandıkları müzik aletleri de hem yazılı belgelerden hem arkeolojik verilerden tespit edilebilmektedir ve çok çeşitlidir. Müzisyenlerin davul, tamborin, trampet, zil, gitar, kanun ve kaval benzeri aletleri kullandıkları anlaşılmaktadır⁵⁹. Özellikle lir ve def⁶⁰, kutlamaların

⁵⁶ Cheng, *age.*, s.53.

⁵⁷ Macgregor, *age.*, s.32-33.

⁵⁸ Cheng, *age.*, s.54.

⁵⁹ A.H.Sayce, *Babylonians and Assyrians, Life and Customs*, The Project Gutenberg E-Book, 2008, s.132.

⁶⁰ Tarihi M.Ö. 3.Binyıl'a kadar geriye giden def, söz konusu dönemde erkekler tarafından da çalınmakla birlikte, genellikle kadınlar tarafından çalınan bir müzik aleti olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten, Sumer metinlerinde davul ve tambur gibi müzik aletleri geçmektedir. M.Ö.2000 yıllarında Babililler'e ait bir heykel, kadın ile erkeği def çalarken gösterir. Yeni Sumer döneminde (M.Ö.2150-1850) Ur'dan ele geçen kadın figürleri de defle birlikte görülür. Bu dönemde ritüellerde genellikle def çalınmıştır. Tanrıça İnanna'ya okunan bir Sumer ilahisinde de bu alet çalınmıştır. Ayrıca Sumerliler'de İnanna ile İştâr'ın kutsal evlilik kültüründe de davul çalındığı belirtilmiş, Larsa (M.Ö.2000-1600)'dan ele geçen kil bir levha üzerinde de söz konusu kültle alakalı olarak bir erkek lir, bir kadın def çalarken resmedilmiştir. Dolayısıyla def kullanımının kökleri, Eski Mezopotamya'da aranmalıdır. Eski Mısır'da ise, özellikle Yeni Krallık döneminde (M.Ö.1570-947) tapınak ritüellerinde kadınların def çaldıkları anlaşılmaktadır. Bkz. V.Doubleday, "The Frame Drum in the Middle East: Women, Musical Instruments and Power", *Ethnomusicology*, Vol.43, No.1, Winter 1999, s.105-110.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not

ayrılmaz parçasıdır⁶¹. Buna göre kadınlar, vurmali, üflemeli ve yaylı aletlerle müzik yapıyor olmalıydılar. Gerçekten, Asur imparatorluk döneminde, özellikle lir, arp, ud ve kanuna benzer aletler ile, çeşitli şekillerde zil ve çana benzer aletleri de sallayarak müzik üretildiği anlaşılmaktadır⁶². Bununla birlikte, yatay arp⁶³ ve trampetin sadece erkek müzisyenlerle birlikte tasvir edildiği görülmektedir⁶⁴.

Kadın müzisyenler üç yerde, saray rölyefleri üzerinde betimlenmişlerdir. İkisinde zafer kutlamaları esnasında, üçüncüsünde saray ve tapınak arasında gerçekleşen dinî veya kralî bir geçit töreninde yer alan grubun bir parçası olarak görünürler. Söz konusu üç örnek de Asur kralları Sanherip (M.Ö.704-681) ve Asurbanipal (M.Ö.668-631?) dönemlerine aittir⁶⁵.

Müzisyen kadınların betimlendiği taş rölyefler:

1. İstar Tapınağı Tören Alayı (EK 1)⁶⁶,
2. Bahçe Müzisyenleri (EK 2)⁶⁷,
3. Elamlı Müzisyenler (EK 3)⁶⁸,

⁶¹ Kozloff, *agm.*, s.18.

⁶² Macgregor, *age.*, s.29.

⁶³ Yatay arplar genellikle askerî kutlamalarda, dikey arplar ise normal kutlamalarda görülmektedir. Bkz. Franklin, *agm.*, s.198. Buradan askerî kutlamalarda erkek müzisyenlerin, normal kutlamalarda kadın müzisyenlerin yer aldığını varsayabiliriz.

⁶⁴ Cheng, *age.*, s.68.

⁶⁵ Macgregor, *age.*, s.33.

⁶⁶ 1853'te H. Rassam, Ninova'daki Sanherip'in sarayında uzun araştırmalar yapmıştır. Sarayda yer alan taş rölyef üzerinde, saray ile İstar tapınağı arasındaki bir tören/geçit alayının bir parçası olarak müzisyenler görülmektedir. Betimlemede ayrıca kral, veliaht prens, saray erkânı, hadımlar, askerler, rahipler, erkek ve kadın müzisyenler tasvir edilmiştir. Macgregor, *age.*, s.41.

⁶⁷ 1854 yılında ise W.Loftus, Ninova'daki sarayın kuzey kısmında geniş bir oda ve birçok duvar rölyefi parçası keşfetmiştir. Bu duvar kabartmaları arasında Asurbanipal ve kraliçesinin betimlendiği bir bahçe partisi tasvir edilmiştir. Burada kadın müzisyenler, kral ve kraliçeye soldan yaklaşır vaziyette betimlenmiştir. Arp çalan kadın, kadın müzisyenlerin başı olarak gözüktür ve kral-kraliçe çiftinin önünde resmedilmiştir. Kadınlar, görünüm, kıyafet, saç şekli ve takıları ile kraliçeye benzer şekilde tasvir edilmişlerdir. Dolayısıyla, burada betimlenen kadınların Asurlu kadınlar olduğu anlaşılmaktadır. Macgregor, *age.*, s.33-36.

⁶⁸ 1850 yılında, Ninova'da güneybatı saray bölümünde, Asurbanipal'ın Elam'a karşı seferinin betimlendiği taş rölyef ele geçmiştir. Elam vatandaşları, muzaffer Asur ordusuna kadın ve erkek müzisyenlerin enstrümanları ile müzik yaptıkları, kadın ve çocukların alkışlar ve şarkılar eşliğinde onlara eşlik ettikleri görülmektedir. Kadınlardan bir tanesinin eli boğazında resmedilmiştir ki, şarkı söylüyor izlenimi uyandırmaktadır. Elamlı müzisyenlerin kıyafet ve görünüm olarak farklı oldukları, belki de Elam kraliyet sarayının üniformalı müzisyenleri olabilecekleri düşünülmektedir. Macgregor, *age.*, s.36-39. Burada Elam orkestrası, adeta bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Elam kralı Teuman'ın düşüşü ve Ummanigaş'ın tahta çıkışı kutlanmaktadır. Aynı dönemden kalma başka bir rölyefte de Arap müzisyenlerin

Fildişi oyma eserler üzerinde yer alan kadın müzisyenlere ise altı örnekte rastlanılmaktadır. Bu eserler, M.Ö.IX., VIII. ve VII. yüzyıllara tarihlenmektedir⁶⁹.

Sonuç

Yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler, Asur imparatorluğunda kadınların, sarayda ve tapınaklarda çeşitli müzikal aktiviteleri gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Saray personeli olarak kabul edilmelerine rağmen, çeşitli ritüellerde rahiplerle birlikte adlarının kaydedilmiş olması, onların gerek duyulduğunda tapınaklarda da görev aldıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda, zafer kutlamaları, ziyafet sahneleri, dinî ve kralî tören ve ritüellerde gerek enstrüman çalarak gerekse şarkı/ ilahi okuyarak aktif rol oynamış gözükmektedirler. Bazı durumlarda sadece kadın müzisyenler, bazı durumlarda ise kadın-erkek bir arada görevlerini icra ettikleri anlaşılmaktadır. Kullanmış oldukları müzik aletleri ise genel olarak vurmali, yaylı ve üfleli olarak sınıflandırılabilir.

Asur yazılı kaynakları, belki de gerek duyulmamış olduğundan, müzisyenlerin görevleri hususunda detaylı bilgi vermekten uzaktırlar. Kral yıllıklarında yabancı ülkelerden alınan ganimet veya haracın bir parçası olarak zikredilen müzisyen kadınların, çeşitli paylaşım listelerinde de yiyecek-içecek taksiminde almış oldukları paydan bahsedilmektedir. Dolayısıyla onlara dair birçok husus, şimdilik belirsizliğini korumaktadır.

Çalışmamız esnasında fark ettik ki, Asur kralları müziği de bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Örneklerden anlaşılabileceği üzere, Asur ordusunun zaferi, hem yabancı topraklarda hem de memleket dâhilinde karakteristik olarak müzik eşliğinde kutlanmıştır. Asur kralları analarında seferlerinde askerlere müzisyenlerin eşlik ettiğini yazmışlardır. Müzisyenler,

performansı resmedilmiştir. Franklin, *agm.*, s.195. Özellikle yabancı müzisyenlerin resmedilmesi ve Asur başarılarını kutluyor şeklinde resmedilmeleri düşündürücüdür. Bu durum, sanki Asur gücünün yabancı topraklarda sevindirici bir olaymış gibi kabul gördüğü izlenimi uyandırılmaya çalışıldığını akla getirmektedir.

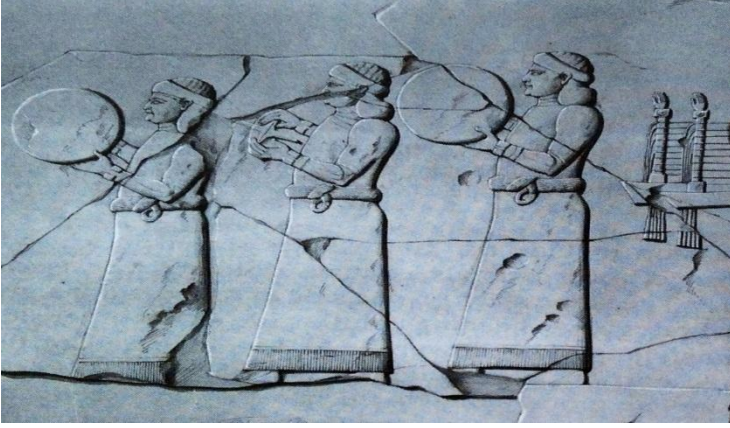
⁶⁹ Macgregor, *age.*, s.33. Fildişi oymalı çeşitli objeler üzerinde Kuzey Suriyeli kadın müzisyen figürlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu durum, müziğin Suriye’de kadın işi olarak kabul edildiğini yansıtır olabilir ya da Asurlular, bu çeşit objeler üzerinde erkek yerine kadın figürlerini kullanmayı daha estetik bulmuş olabilirler. Üçüncü bir ihtimal ise, söz konusu objeler, genellikle kozmetik eşyalar koymak için kullanıldığından kadın figürleri kullanmak daha mantıklı olmuş olabilir. Cheng, *age.*, s.69-70. Müzisyen kadınların betimlendiği fildişi görseller Ek 4,5,6,7,8,9 ve 10’da sunulmuştur.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not

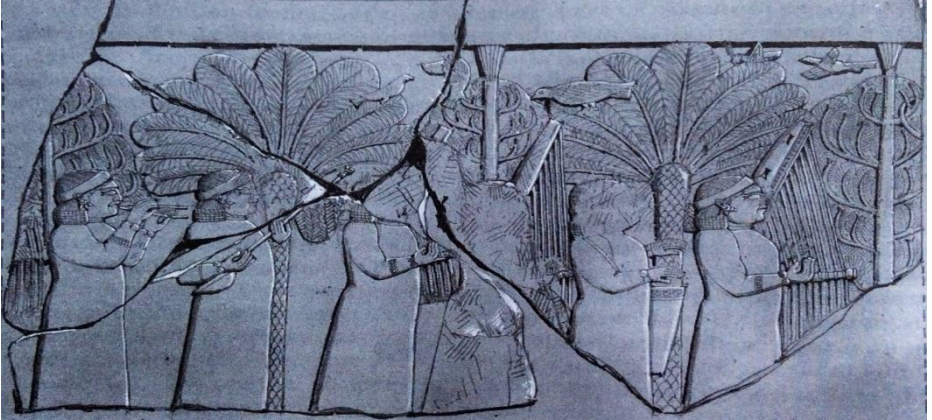
askerler zafer kazandıklarında dönüş yolunda müzik ve şarkılarla onlara eşlik edip, zaferle şehrin kapısından girdiklerinde onlarla birlikte görülürler. Benzer mesaj, Elamlı müzisyenlerin resmedildiği betimlemede de verilmiştir: Herkes Asur zaferini kutlar, bu yabancı müzisyenler olsa dahi!⁷⁰. Krallar bu suretle, Asur hâkimiyetine girmenin adeta bir nimet olduğunu vurgulamaya çalışmış olmalıdırlar.

Ekler (Macgregor, *age.*)

Ek 1: İstar Tapınağı Tören Alayı, Detay, Ninova'dan.(s.42)

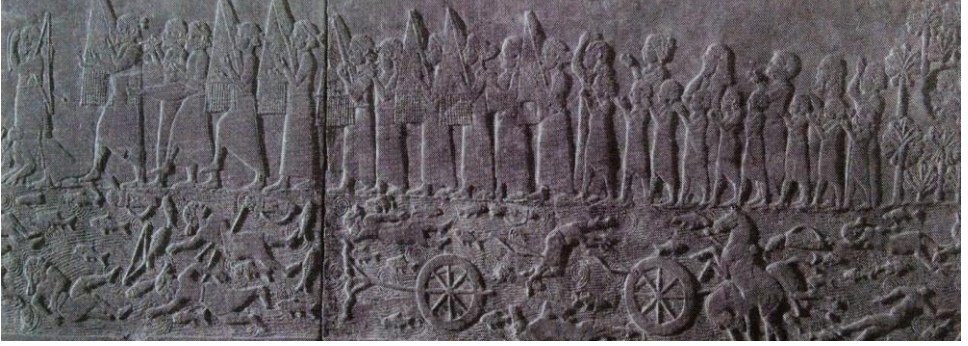

Ek 2: Bahçe Müzisyenleri, Detay, Ninova'dan.(s.34)

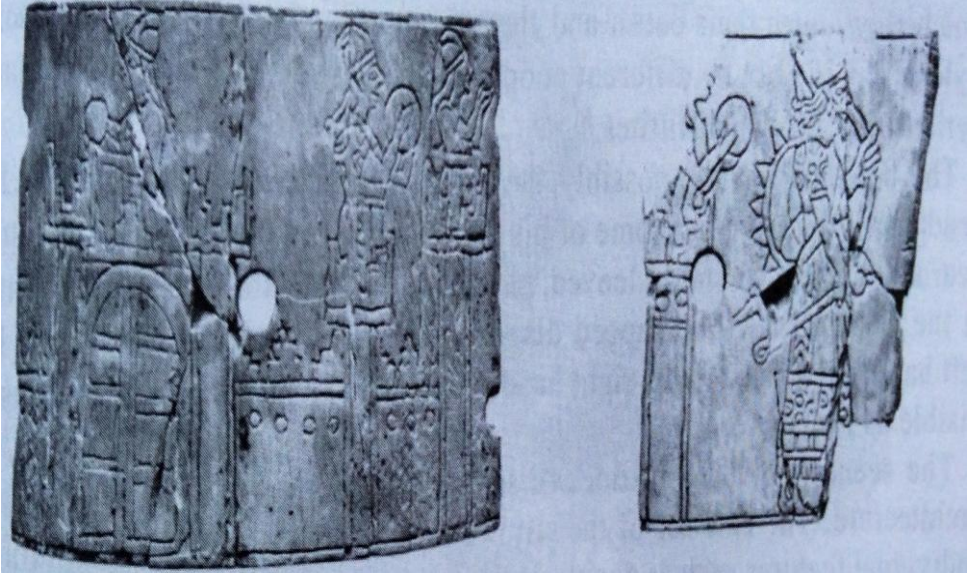

⁷⁰ Macgregor, *age.*, s.46.

Ek 3: Elamlı Müzisyenler, Ninova'dan.(s.36)

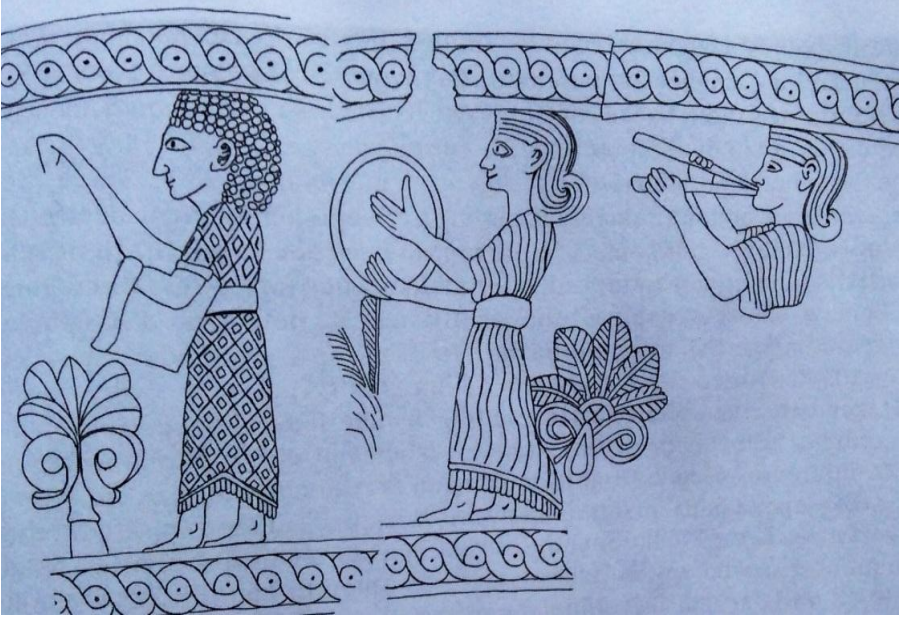

Ek 4: Fildişi Objelerde Kadın Müzisyenler, Kalhu'dan.(s.45)

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa
Bir Not

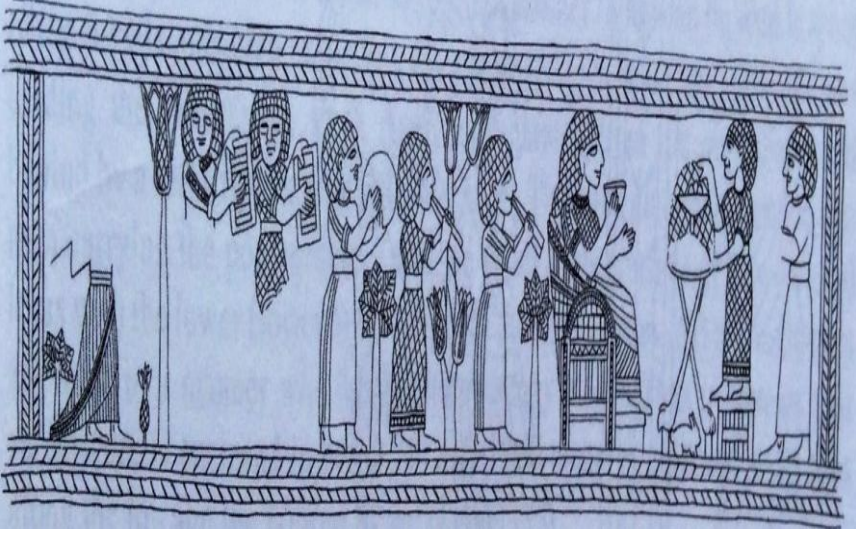
Ek 5: Üç Müzisyen Kadın, Çizim, Detay, Kalhu'dan.(s.47)

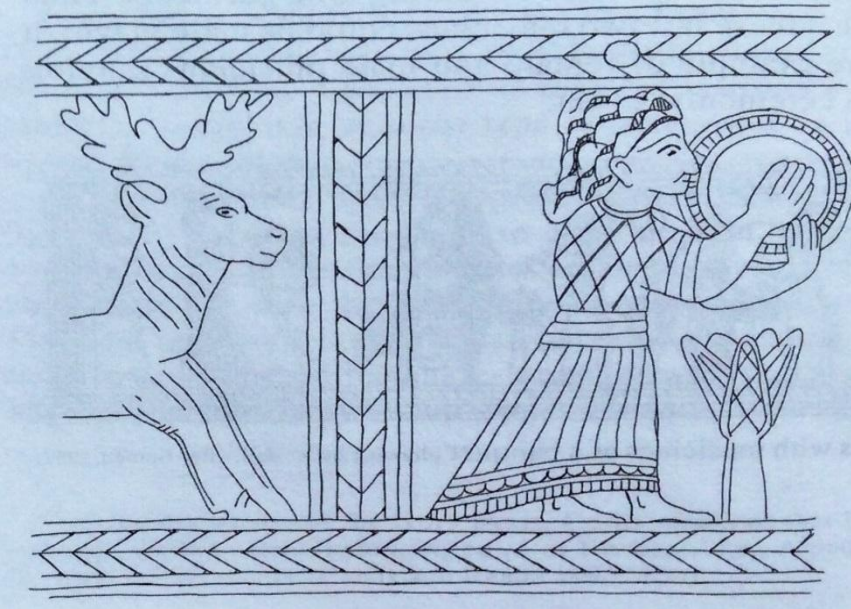
Ek 6: Ziyafet Sahnesinde Kadın Müzisyenler, Fildişi
Obje,Kalhu'dan.(s.49)

Ek 7: Ziyafet Sahnesinde Kadın Müzisyenler, Çizim, Detay, Kalhu'dan.(s.49)

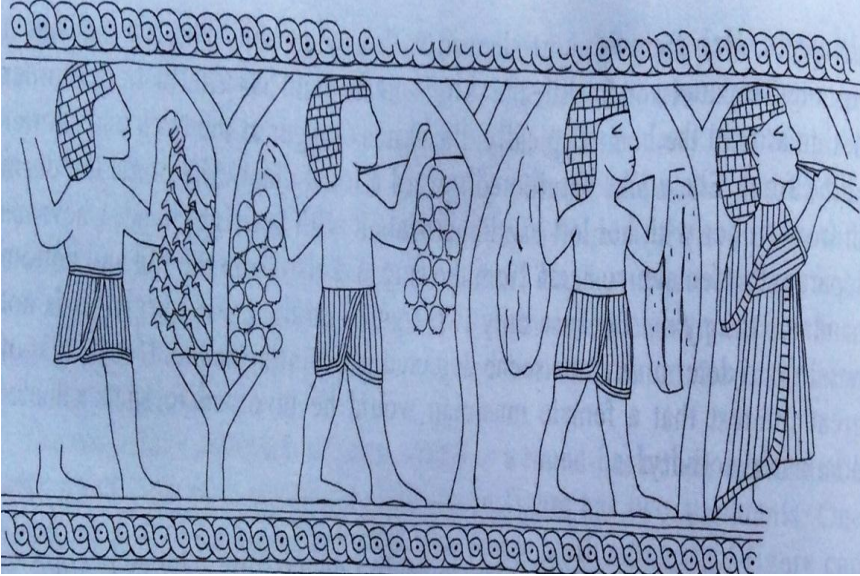

Ek 8: Def Çalan Kadın ve Geyik Figürü, Çizim, Detay, Kalhu'dan.(s.50)

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa
Bir Not

Ek 9: Ziyafet Sahnesinde Flüt Çalan Kadın, Çizim, Detay, Til Barsip'ten. (s.52)

H. Hande Duymuş Florioti

Ek 10: Lir Çalan Kadın, Kalhu'dan.(s.53)

KAYNAKÇA

CAD 11/ I: The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago, (Eds.) J.A.Brinkman-M.Civil- I.J.Gelb-A.L.Oppenheim- E.Reiner, Vol.11, Part I, Published by the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago 1980.

CDA: *A Concise Dictionary of Akkadian*, 2nd (corrected) Printing, Edited by J.Black-A.George-N.Postgate, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2000.

Cheng, J., *Assyrian Music as Represented and Representations of Assyrian Music*, PhD Dissertation, History of Art and Architecture Department, Harvard University, Cambridge-Massachusetts 2001.

Doubleday, V., “The Frame Drum in the Middle East: Women, Musical Instruments and Power”, *Ethnomusicology*, Vol.43, No.1, Winter 1999, s.101-134.

Dushesne-Guillemin, Marcelle, “Music in Ancient Mesopotamian and Egypt”, *World Archaeology*, Vol.12, No.3, Archaeology and Musical Instruments (Feb.,1981), s.287-297.

Erol, H., *Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Franklin,J.C., ““A Feast of Music”: The Greco-Lyidian Musical Movement on the Assyrian Periphery”, *Anatolian Interfaces: Hittites, Greeks and Their Neighbors*, (Eds.) J.B.Collins, M. Bachvarova, I. Rutherford, Oxford, Oxbow 2007, s.193-203.

Gansell, A.R., “Woman in Ancient Mesopotamia”, *A Companion to Woman in the Ancient World*, First Edition, (Eds.) S.L.James-S.Dillon, Blackwell 2012, s.11-24.

Garfinkel, Yosef, “The Earliest Dancing Scenes in the Near East”, *Near Eastern Archaeology*, Vol.66, No.3, Dance in the Ancient World, (Sep., 2003), s.84-95.

Gelb, I.J., *Glossary of Old Akkadian*, The University of Chicago Press, Chicago 1957.

Gopnik, H., “Death and Taxes in the Neo-Assyrian Reliefs”, *Death and Taxes in the Ancient Near East*, Edited by Sara E. Orel, The Edwin Mellen Press, New York 1992, s.61-86.

Kılıç, Y. -H.H. Duymuş, “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 13, S.1, Ankara 2009, s.159-178.

Kozloff, A. P., “Three Ancient Near Eastern Celebrations and a Guest of Honor”, *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, Vol.61, No.1 (Jan.1974), s.14-26.

Macgregor, S.L., *Beyond Hearth and Home, Women in the Public Sphere in the Neo-Assyrian Society*, State Archives of Assyria Studies, Vol.XXI, Helsinki 2012.

Parpola, S., “The Neo-Assyrian Royal Harem”, *Leggo! Studies Presented to Frederick Mario Fales on the Occasion of His 65th Birthday*, (Eds.) G.B.Lanfranchi-D.M.Bonacossi-C.Pappi-S.Ponchia, Leipzig Altorientalistische Studien, Band 2, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 613-626.

RINAP I: Tadmor, H., S.Yamada, *The Royal Inscriptions of Tiglath-Pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC)*, *Kings of Assyria*, Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Eisenbrauns 2011.

RINAP III/ Part 1: Grayson, A.K., J. Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC)*, Part I, Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Eisenbrauns 2012.

RINAP IV: Leichty, E., *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*, Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Eisenbrauns 2011.

SAA 03: Livingstone, A., *Court Poetry and Literary Miscellanea*, State Archives of Assyria, Vol. III, Helsinki 1989.

SAA 06: Kwasman, T., S. Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III through Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Vol. VI, Helsinki 1991.

SAA 07: Fales, M., J.N. Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, State Archives of Assyria, Vol. VII, Helsinki 1992.

SAA 11: Fales, M., J.N. Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, State Archives of Assyria, Vol. XI, Helsinki 1995.

Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa
Bir Not

SAA 14: Mattila, R., *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal Through Sin-šarru-iškun*, State Archives of Assyria, Vol.XIV, Helsinki 2002.

SAA 16: Luukko, M., G. V. Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Vol. XVI, Helsinki 2002.

SAA 17: Dietrich, M., *The Babylonian Correspondence of Sargon and Sennacherib*, State Archives of Assyria, Vol. XVII, Helsinki 2003.

Sayce, A.H., *Babylonians and Assyrians, Life and Customs*, The Project Gutenberg E-Book, 2008.

Svärd, S., *Power and Women in the Neo-Assyrian Palace*, Helsinki University Print, Helsinki 2012.

Teppo, S., *Women and Their Agency in The Neo-Assyrian Empire*, Unpublished MA Thesis, University of Helsinki, Helsinki 2005.